

I. Propono por la inkludo de Budapeŝta Skolo – revuo Literatura Mondo en la Kulturan Branĉon de Hungara Trezorejo

Farita de: István Szabolcs
Budapeŝto, la 26-an de februaro 2024.

DATUMOJ DE LA PROPONANTO

1. Nomo de la persono/institucio/organizo/entrepreno prezentanta la proponon:
nome de Hungaria Esperanto-Asocio (HEA).
2. Datumoj de la persono prezentanta la proponon aŭ la kontaktpersono:
Nomo: István Szabolcs Poŝtadreso: 1145 Budapest XIV. Strato Szugló 20b Telefonnumero:
209350730 Retadreso: szabolcs.istvan@gmail.com

II. DATUMOJ DE LA NACIA VALORO

1. Nomo de la nacia valoro: la Budapeŝta Skolo – Literatura Mondo, revuo kaj eldonejo

Literatura Mondo (1922-1949) estas monata literatura revuo kaj libroeldonejo, kaj ĝiaj du eminentaj kreintoj kaj redaktistoj, d-ro Kálmán Kalocsay kaj Gyula Baghy kune kun la kreiva grupo organiziĝinta ĉirkaŭ ili, gajnis la karakterizan kaj prestiĝan nomon de la *Budapeŝta Skolo* en la historio de la hungara kaj Esperantlingva literaturoj. Elstariĝas kvar pliaj membroj de la grupo: Lajos Tárkony (Totsche), Ferenc Szilágyi, Imre Baranyai (Emba) kaj Károly Bodó. La eldonejon Literatura Mondo estris Vilmos Bleier (1931-1938).

La *Budapeŝta Skolo* inter la du mondmilitoj kaj dum kelkaj pliaj jaroj estis la literatura kaj kultura centro de la Esperanto-mondo, kaj ankaŭ poste dum la vivo de la du eminentaj kreintoj menciitaj supre, ĝi konservis sian decidan rolon.

En perspektivon metas ĝin ĝia dua ora epoko, la monata kultura revuo *Hungara Vivo* (1961-1990) unue redaktita de Lajos Kökény kaj poste de Vilmos Benczik, kaj ankaŭ la libroeldona agado de Hungara Esperanto-Asocio (ĉi-poste: HEA) kaj la Esperanta universitata fako fondita de István Szerdahelyi (ELTE BTK 1966).

La 20-an de novembro 1922 en kunveno de esperantistoj en Kaposvár, Sándor Giesswein, la prezidanto de Hungara Landa Esperanto-Societo, diris:

- Ankaŭ mi opinias, ke estas tre grave, ke eksterlandanoj sciu kiel eble plej multe pri Hungario kaj ke ili ekkonu la hungaran kulturon. Bonega ilo por tio estas la lingvo Esperanto.
- La lingvo Esperanto ne forgesas la nacian senton, sed pli bone komprenas la rajtojn de minoritatoj. Esperanto signifas egalecon kaj egalrajtecon de nacioj, tial ni devas subteni ĉi tiun lingvon. Esperanto estas la ideo de homa frateco kaj ĝiaj malamikoj estas nur tiuj, kiuj ĉiam volas batalon inter popoloj. Sen Esperanto ne eblas harmoniigi la nacian kaj internacian spiriton, des pli ke la du ne povas vivi unu sen la alia.

2. Klasifiko de la nacia valoro laŭ kategorioj laŭ fakoj: kultura heredaĵo

3. La nacia valoro rilatas al la popoloj kunvivantaj en Hungario, la naciecoj agnoskitaj kiel ŝtatkreantaj faktoroj: ne

4. Teksta prezento de la nacia valoro, priskribo de ĝiaj unikaj trajtoj kaj historio, pravigo de la elektita faka kategorio:

Nia argumentado baziĝas, en la spirito de Sándor Giesswein, unuflanke sur tio, kian signifan influon havis kaj havas ankoraŭ hodiaŭ la *Budapeŝta Skolo* por disvastigi la valorojn de la hungara kulturo en la pli vasta mondo, ĝis kia grado la *Budapeŝta Skolo* mem pligrandigas la hungaran kulturon per alportado hejmen de valoroj naskiĝintaj en la mondo kaj per siaj propraj literaturaj verkoj verkitaj Esperantlingve.

Aliflanke sur tio kiel ege la hungaraj Esperantistaj literaturistoj, kiuj fondis la *Budapeŝtan Skolon*, kontribuis al la evoluo kaj kreado de la kultura trezoro de la homaro, kaj ili faris ĉion ĉi per la scioj kaj konoj, kiujn ili akiris en Hungario, kun la sento de hungareco kaj homaraneco, kiun ili ensorbis - por la paca kaj harmonia kunvivado de popoloj kaj por ilia egalrajta kunlaboro.

Historio

Lazar Markovics **Zamenhof** (konata en Esperanto kiel Lazaro Ludviko Zamenhof) publikigis sian skizon *Международный Языкъ* (Internacia Lingvo) en Varsovio la 26-an de julio 1887 (populare konata kiel la **Unua Libro**) sub la pseŭdonimo D-ro Esperanto. Zamenhof kreis la gramatikajn fundamentojn de la lingvo Esperanto, ĝian riĉan afiks-sistemon kaj bazan vortprovizon. Li kolektis ĉiujn reformproponojn de la tiamaj lingvouzantoj en Reformprojekto, sed la komunumo decidis pri ties malakcepto per demokratia voĉdonado. Ekde la komenco, Zamenhof elprovis la esprimovon de la lingvo tradukante literaturajn verkojn (ekz. *Ŝekspiro: Hamleto*) kaj kreante siajn proprajn verkojn. En 1905 Zamenhof aperigis la pliampleksan **Fundamenton de Esperanto** (*Gramatiko, Ekzercaro, Universala Vortaro*) kaj la esperantistaro deklaris ties netuŝeblecon dum sia unua Universala Kongreso en la sama jaro, samtempe Zamenhof rezignis pri ĉiu sia ekskluziva rajto al la lingvo kaj disponigis ĝin al la homaro, al la uzantoj.

La lingvo atingis **Hungarion** jam en 1896, la unua lernolibro estis eldonita en 1898, esperantlingvaj gazetoj estis eldonitaj en 1900, kaj la unua Esperanto-societo estis fondita en 1902. Ĝuste tiam vizitis nian landon la unuaj eksterlandaj Esperantistoj, la svedaj fratoj Langlet.

Sándor Giesswein, kiu estis la prezidanto de Hungara Landa Esperanto-Societo inter 1911 kaj 1923, rekonis la valorojn de Esperanto: ĉi tiu lingvo estas ankaŭ ideo, ilo por paco kaj egalrajta kunlaboro inter popoloj, kaj samtempe vera hungara afero.

La unua enlanda Esperanto-kongreso estis en 1911, kaj la unua grava internacia aranĝo estis la Universala Kongreso de Katolikaj Esperantistoj en 1912.

Sándor Giesswein oficiale reprezentis la Hungaran Reĝan Ministerion pri Religio kaj Publika Edukado ĉe la Esperanto-kongresoj en Antverpeno kaj Krakovo en 1911 kaj 1912.

Inter la literaturaj antaŭaĵoj, estas nepre reliefigi: Béla Vikár petis la helpon de kartvela Esperantisto por la hungara traduko de la kartvela eposo *La kavaliro en la panterfelo* de Ŝota Rustaveli. La traduko estis publikigita en 1917.

"Nur la Esperanto-movado havas ŝancon "protekti la naciajn lingvojn, ĉi tiujn miljarajn kulturajn valorojn, en la minaca kirlvento de Babelo" - jen la vortoj de Frigyes Karinthy koncipitaj en la spirito de Pál Ignotus. En marto 1905, Pál Ignotus estis la unua el sia generacio kiu rekonis la gravecon de Esperanto. En aŭgusto 1906, Dezső Kosztolányi raportas pri la dua kongreso kiu malfermiĝis en Ĝenevo (la unua estis en Boulogne-sur-Mer en 1905), kaj poste en septembro 1906, Endre Ady raportas pri ĝi el Parizo. De tiam, multaj el la aŭtoroj de *Nyugat* ('Njugat' = Okcidento, literatura revuo), fondita en 1908, konatiĝis kun la lingvo en la sekvaj du jardekoj, kaj ni povas diri, ke multaj el ili ankaŭ subtenis ĝin.

La origino kaj historio de la *Budapeŝta Skolo* kaj *Literatura Mondo*

La Esperanta revuo *Literatura Mondo* estis eldonita en Budapeŝto en tri periodoj inter 1922-1949. Unue inter 1922-1926, poste inter 1931-1938 kaj denove inter 1947-1949. Dum 16 jaroj aperis 119 numeroj sur 2650 paĝoj. La unuan fojon la revuo estis eldonita en la tempo de la prezidanteco de Sándor Giesswein, kiu ankaŭ publikigis eseon en ĝi sub la titolo *Esperanto kaj Monda Literaturo*. La eldonejo funkciis inter 1931 kaj 1938. Pri la revuo estas artikolo en la *Hungara Literatura Leksikono*. La kompleta serio de *Literatura Mondo* estis reeldonita en Japanio en 1974. La revuoj troviĝas en Hungario en la Nacia Biblioteko de Fremdlingvoj en Budapeŝto, kaj en la Esperanta Kolekto de la Urba kaj Gubernia "Biblioteko Károly Somogyi" en Szeged.

"*Literatura Mondo* estas neŭtrala literatur-arta revuo...*Literatura Mondo* havas la plej internacian kunlaborantaron, eĉ de ekstrema oriento. Plej ŝatataj estas ĝiaj observoj kaj objekte detalaj kritikoj kaj la naciaj numeroj, el kiuj aperis ĝis nun (1934) la estona, pola, ceĥa, jugoslava, latva, sveda. *Literatura Mondo* estas la debutejo de la nova poetogeneracio. La formato estas ĉiam la sama: 30*23 ...kaj aperis ĉiam en arta eksterajo kun multaj ilustraĵoj. ..." tiel parolas la artikolo pri *Literatura Mondo* en la **Enciklopedio de Esperanto**, kaj aldonas: "Entute: la revuo havas ne facile takseblan signifon en la historio de la Esperanta literaturo."

La intelekta gvidanto de la revuo *Literatura Mondo* kaj, kune kun ĝi, de la *Budapeŝta Skolo*, estis **Kálmán Kalocsay** (1891-1976), ĉefkuracisto pri infektaj malsanoj, verkisto, poeto, lingvisto. Li estis unu el la plej grandaj figuroj en la historio de Esperanto ĉar, krom poezio, li difinas la funkciadon kaj evoluon de la lingvo ankaŭ ĝis nun, per verkoj kiel *Plena Gramatiko de Esperanto* (1935) verkita kune kun G. Waringhien, ĝia suplemento *Vojaĝo inter la Tempoj, Lingvo Stilo Formo* (1931), kiu okupiĝas interalie pri vortfarado kaj metriko, kaj *Parnasa Gvidlibro* (1932), ankaŭ verkita kune kun G. Waringhien. Laborante pri heksametroj, li evoluigis ties Esperantajn prozodiajn regulojn kaj tradukis verkojn de hungaraj kaj klasikaj antikvaj poetoj. Li kreis novajn vortradikojn, kelkfoje ankaŭ el hungaraj vortoj, por alta poezio. En Esperantaj vortaroj la neologismoj de Kalocsay, kiuj nun preskaŭ tute integriĝas en la lingvo, ricevas specialan "K"-signon.

Elstaras lia poemkolekto *Streĉita kordo* (1931), pri kiu **William Auld**, la skota Esperantista poeto nomumita trifoje por la Nobel-premio pri literaturo, skribas: „En ĝi troveblas praktike ĉio, kio donas fundamenton al la poezia rimedaro de la lingvo, ekde simplaj sed memkonsciaj liriketoj, tra sonetoj, baladoj kaj rondeloj, ĝis la matura ekstazo kaj pli larĝa mondrigardo de la lasta ciklo," Tiu poemaro volis pruvi, kaj ja pruvis, ke Esperanto ne postrestas al aliaj lingvoj sur la poezia kampo.

Post la morto de Kalocsay, aperis la volumo *En nacia vesto* redaktita de Ada Csiszár, kiu enhavas 104 versiojn de 62 poemoj de Kálmán Kalocsay verkitaj en Esperanto, tradukitaj al 19 naciaj lingvoj. Kalocsay redaktis kaj plejparte tradukis la antologion reprezentantan hungaran literaturon (*Hungara Antologio*), kiu estis eldonita en 1933. Ĝi havas 171 verkojn de 51 aŭtoroj, inkluzive de Bálint Balassi, Mihály Vitéz Csokonai, Dániel Berzsenyi, Ferenc Kölcsey, Sándor Petőfi, János Arany, János Vajda,

Endre Ady, Mihály Babits, Gyula Juhász, Ernő Szép, Árpád Tóth, Dezső Kosztolányi, Milán Füst kaj Lajos Kassák inter la verkistoj, ekz. Mór Jókai, Kálmán Mikszáth, Gyula Krúdy, Zsigmond Móricz.

La plej ampleksa skribo apartenas al Babits, ĉar li verkis la enkondukon al la antologio, grandan studon prezentantan la hungaran literaturon. Dum jardekoj literatur-ŝatantaj Esperantistoj tutmonde informiĝis pri la hungara literaturo ĉefe el tiu ĉi volumo.

(La hungara antologio estis reeldonita de **Vilmos Benczik** en Eldonejo *Corvina* en 1983 kun iom malsama enhavo. Jam aperas Janus Pannonius, Attila József, Miklós Radnóti, Lőrinc Szabó, László Nagy, Gyula Illyés, István Örkény kaj multaj aliaj, kaj nova generacio, ankaŭ de tradukistoj.)

La Historio de la Esperanta Literaturo (Carlo Minnaja - Giorgio Silfer, 2015) estas 550-paĝa kaj konsistas el 54 ĉapitroj. Ses ĉapitroj, kovrantaj ĉirkaŭ sesdek paĝojn, parolas rekte pri la literatura agado de la hungaraj Esperantistoj, kiuj konsistigas la *Budapeŝtan Skolon*, kaj la libro enhavas ankaŭ hungarajn referencojn en multaj aliaj lokoj.

Du ĉapitroj estas dediĉitaj al Kalocsay, unu prezentas la riĉecon de formo kaj enhavo de lia poezio. La aŭtoroj de la *Historio de la Esperanta Literaturo* komentas entuziasme la tradukon *Infero de Dante* fare de Kalocsay. La aŭtoroj rimarkigas ankaŭ tion, ke la modelo de la tradukagado de Kalocsay estas Mihály Babits mem, kiu ankaŭ estas la hungara tradukisto de Dante.

"La traduko de Babits estis grava etapo por la hungara literaturo; Kalocsay, spure al sia majstro, sukcesis doni al Esperanto, per sia *Infero*, la dignon de literatura lingvo".

En la alia ĉapitro, la lingva "guruo" estas laŭdata:

"Ekde la 1930aj Kalocsay frontas kvar grandajn tradukajn verkojn (*Eterna Bukedo, Romaj elegioj kaj la Taglibro de Goethe, Hungara Antologio kaj la Infero el La Dia Komedio de Dante*) kiujn li intermetas ene de alia granda laboro: la didaktikaj tekstoj por instrui al la literaturistoj la stilon kaj al la ordinara lingvanoj la gramatikon... La traduko el tiom da lingvoj trudis decidojn pri ritmo kaj rimo, kaj Kalocsay volis krei "internacian ritmon"..."

Kálmán Kalocsay jam tradukis la dramon de Imre Madách *La Tragedio de l'Homo* en 1924, kiun li poste rafinis kaj denove publikigis en 1965. Ĝia graveco estas resumita en *Esperanto en Perspektivo*, eldonita en 1974, la granda entrepreno de la Dokumenta Centro de Universala Esperanto-Asocio (ĉi-poste UEA) jene:

"Ĝi eĉ superas la valorojn de lia originala poezio".

En la *Historio de la Esperanta Literaturo* estas skribite, ke Kalocsay „... karesas la vortojn kvazaŭ multtekostajn ŝtonojn, ŝanĝante ilian brilon laŭ la lumfalo kaj inkrustante ilin en siajn versojn, ĝuste sur tiu loko, kie ili ravas la rigardon.” (**G. Waringhien**)

Sed la novaĵo pri nia granda nacia dramo atingis ankaŭ malproksimajn landojn. En la jaro de la ducentjariĝo de Madách, en januaro 2023, brazilaj Esperantistoj okazigis memorkonferencon pri la dramo. Kaj Carmel Mallia tradukis *La Tragedion de l'Homo* el Esperanto en la maltan lingvon. La libro estis eldonita de HEA. Ni sendis ĝin ankaŭ al Roberta Metsola, la malta prezidanto de la Eŭropa Parlamento, kiu dankis nin per manskribita letero. Hejme niaj ŝtatestroj transdonis ĝin al maltaj ŝtateminentuloj kiuj venis al Hungario por oficiala vizito.

Tiu ĉi verko verŝajne inspiris ankaŭ William Auld verkante sian ĉefan verkon, *La infana raso* (1956) kaj igis Auld admiranto de la hungara literaturo. La antologio de la monda literaturo de Kálmán Kalocsay estis eldonita en 1931 titolita *Eterna Bukedo*, de 115 aŭtoroj en 22 lingvoj. Krom la amaso da grekaj kaj latinaj poemoj li tradukis ankaŭ rekte el la angla, germana kaj itala, ĉar li konis tiujn

lingvojn, kaj el la ceteraj helpe de hungaraj tradukoj. La volumo enhavas ankaŭ plurajn poemojn de Csokonai, Vörösmarty, Petőfi, Arany kaj Ady.

La plano eldoni grandan internacian antologion realiĝis nur post la morto de Kalocsay sub la titolo *Tutmonda sonoro*.

Lingvisto **Balázs Wacha** skribas, ke per ĉiuj tiuj eldonaĵoj la hungara lingvo kaj kulturo efektive rekte influis Esperanton, same kiel Kalocsay faris fine de sia vivo, en 1975, per sia laboro kune kun Ada Csiszár: 6.000 vortoj kaj esprimoj en la hungara kaj Esperanto.

Kálmán Kalocsay ludis decidan rolon en la evoluo kaj ĝenerala akcepto de la normoj de la Esperanta literatura lingvo kaj poezio per siaj propraj poemoj kaj tradukoj el la hungara kaj monda literaturoj. Sekve de lia verko, la poezio de Petőfi kaj la dramo de Madách fariĝis neevitebla parto de la Esperanta literaturo.

En 1970, li estis premiita de la Hungara PEN-klubo pro disvastigo de la hungara kulturo en la Esperanto-lingvo.

Post la unua mondmilito, **Gyula Baghy** (1891-1967) revenis hejmen el sia sesjara kaptiteco en Siberio en 1920. Lia literatura verko ricevis artikolon en la *Leksikono de Monda Literaturo*, kaj tutan apartan ĉapitron en la menciita *Historio de la Esperanta Literaturo*. Lia verko karakteriziĝas per serio da romanoj verkitaj en Esperanto kaj lia abunda poezia rikolto. Laŭ ĝenerala opinio, lia unua poemaro elstaras el tio: *Preter la vivo* (1922). Gyula Baghy povis allogi ankaŭ lingve ne tiom bone edukitan legantaron kaj tiujn, kiuj laboras kun movada fervoro - je alta literatura nivelo, sed kun simpla lingvo, alportante al li popularecon kaj legantaron.

Lia kromnomo Paĉjo pravas, ke li estas "la homa homo", kiel Kalocsay skribis pri li. Li ankaŭ inspiris la grandulojn de la posteularo, ekzemple la anglan Esperantistan poeton Marjorie Boulton, kies nomo estas notita ankaŭ en la angla literaturo.

Krom lia poezio, liaj kontraŭmilitaj verkoj, Esperanto-movadaj romanoj, profunda filozofia satiro kaj Madách-inspira kaj profunda dramo igas Baghy respektata kaj vaste legata figuro en la Esperanta literaturo. Lingva riĉeco karakterizas lin same kiel Kalocsay, sed Baghy uzis plie inventemajn vortkunmetojn por anstataŭigi neologismojn.

Li iniciatis, ke la naskiĝtago de Zamenhof - la 15-a de decembro - estu Esperanto-librotago.

Jam en 1937 estis eldonitaj je tributo elektitaj poemoj de Baghy kaj Kalocsay sub la titolo de *Arĝenta duopo* kaj poste *Ora duopo* en 1966.

Ni, hungaroj povas esti speciale fieraj pri la maljuna, "renaskiĝinta" Baghy, lia drama ĉefverko *Sonĝe sub pomarbo*, verkita dum la morna vintro de 1956. En ĝi, Baghy imagas "kio estus okazinta, se Éva plukus la fruktojn de ambaŭ arboj". Espereble, la titolo "*Parto de la Kulturaj Trezoroj*" inspiris iun traduki la verkon en la hungaran, por ke ni plene ekposedu ĝin: sur 160 paĝoj, tri aktoj en ses bildoj - plejparte verkitaj per paraj rimoj - plaĉas al la oreloj kaj varmigas la animon.

Krom sia poezio, **Lajos Tárkony (Totsche)** estis certa kaj sprita kritikisto de siaj samtempuloj en *Literatura Mondo* kaj skribis multajn bonegajn recenzojn kaj eseojn. Liaj kolektitaj poemoj estis publikigitaj en unu volumo nur en 1964 sub la titolo *Soifo* (La Laguna Tenerife). Ankaŭ lia bonega traduko de Karinyth, *Vojaĝo en Faremidon*, estas sentempa trezoro de la Esperanta literaturo. Poste,

li tradukis kelkajn el la *Unuminutaĵoj* de István Örkény kun simila sukceso. Li ankoraŭ hodiaŭ okupigas siajn sekvantojn, en 2016, eseo pri li gajnis en la kategorio de la fikcia konkurso.

Ferenc Szilágyi ekaperis en 1929 per la volumo *Poemaro el Hungarlando*, tradukinte 53 poetojn de kvar jarcentoj, kelkaj liaj tradukoj estis poste inkluzivitaj en la granda *Hungara Antologio* redaktita de Kalocsay tio montras liajn tradukkapablojn. Kiel poeto, li estis majstro de aliteracio. Sed ĉefe liaj noveloj, recenzoj, kritikoj kaj redakcia laboro levas lin al la rango de la granduloj. Kun du volumoj, li estas membro de la kvindek plej gravaj Esperantaj prozaj literaturlistoj, en la libro redaktita de William Auld, kaj kvar el liaj poemoj estis enmetitaj en la antologion de Esperantaj poemoj.

Vilmos Benczik skribis pri li, ke li en siaj verkoj en Esperanto estis kelkfoje multe influita de la libera vortordo de sia gepatra lingvo "li surpaperigas foje-foje frazojn, kiujn ĉiu hungara kursgvidanto korektus en la laboraĵo de kursano kiel oreŝokajn hungarismojn, sed kiuj en lia kunteksto tamen ricevas specialan brilon".

La Historio de la Esperanta Literaturo dediĉas kvar paĝojn al Emba, t.e. **Imre Baranyai**. Lia movada romano *Maria kaj la grupo* (1936) estis eldonita de *Literatura Mondo*, Tárkony verkis recenzon pri ĝi, kaj lia poemaro *En ekzilo* (1938) estis la 75-a sur la longa listo de la eldonejo. Inter tiuj, kiuj laboris nur en literatura tradukado, elstaras **Károly Bodó**, li estas la tradukinto de Karinthy kaj Babits, sed li ankaŭ tradukis novelojn por la *Hungara Antologio*.

Dume inter la 15-a kaj la 19-a de aŭgusto 1929 Internacia Katolika Esperanto-Asocio okazigis la naŭan kongreson, estinte invitita de kardinalo Jusztinián Serédi, la tiama ĉefepiskopo de Hungario, kiu poste fariĝis, eĉ dufoje, la honora prezidanto de la hungara katolika Esperanto-movado.

Antaŭ tio, fine de julio, okazis en Budapeŝto la 21-a Universala Kongreso de Esperanto sub la patroneco de la ĉefministro grafo István Bethlen kaj la episkopo de Csanád kun pli ol 1200 partoprenantoj. La tuta Esperanto-mondo atentis la gastigantan landon kutime dum la tuta jaro de kongresoj.

Post la ĉeso de la revuo *Literatura Mondo* en 1949, la tuta organizita movado estis kondamnita al silento, sed Esperantistoj ne efektivigis la partiajn instrukciojn, ne likvidis la asocion kaj rekomencis ĝin en 1955. Ekde 1961 Hungara Esperanto-Asocio (HEA) estas membro de Universala Esperanto Asocio (UEA).

En 1961 estis lanĉita *Hungara Vivo*, literatura kaj kultura monata revuo en Esperanto, oni kutime nomas ĝin la dua ora epoko de la *Budapeŝta Skolo*. Ĝia fondinto-ĉefredaktoro inter 1961-1969 estis Lajos Kökény, kaj poste Vilmos Benczik. La graveco de *Hungara Vivo* estas apenaŭ pli malgranda ol siatempe la graveco de *Literatura Mondo*, kun la diferenco ke ĝi ne plu staris sola en la pli vasta mondo. Nova generacio de tradukistoj kaj redaktoroj kreskas dum la vivo de la gigantoj de *Literatura Mondo*, kiuj ankoraŭ aktivis en la disvastigo kaj familiarigo de la hungara kulturo.

La persono kaj agado de Vilmos Benczik - lingvisto, literatura tradukisto, kritikisto, redaktoro - estas plej elstaraj. Krom la klasikaĵoj, la plej bona parto de la nova hungara literaturo estas disponigita al esperantistoj tra la mondo, kaj viglas ankaŭ la libroeldona agado.

En 1966 en Budapeŝto okazas grandskala Universala Kongreso kun ege riĉa kultura programo (teatro ĉiuvespere), kaj komenciĝas la instruista fako pri Esperanto ĉe Universitato ELTE kaj la ŝtata lingvoekzameno. En 1983 Budapeŝto estis denove la loko de grandskala Universala Kongreso, sed neniu el la membroj de la granda generacio vivis jam tiam. Neatendite mortis en 1987 la estro de la universitata fako pri Esperanto, István Szerdahelyi, kaj la revuo *Hungara Vivo* ĉesis ekzisti en 1990.

Kontribuo de la Budapeŝta Skolo al la hungara kulturo

Surbaze de tio, kio estis prezentita, la efiko de la *Budapeŝta Skolo* povas esti resumita jene:

- la traduko kaj disvastigo de la hungara literaturo en Esperanto en la vasta mondo,
- originalaj verkoj en Esperanto fare de hungaraj verkistoj,
- prezentado de fremda literaturo en la lingvo Esperanto en Hungario

Ekde la komenco Budapeŝto estis la centro de la hungara literatura publika vivo, kaj vigla krea rilato povis disvolviĝi kun rondoj el la gravega hungara literatura revuo *Nyugat* kaj kun aliaj agantoj de la hejma literatura kaj kultura vivo.

En 1929, poste en 1966 kaj 1983, multaj miloj da eksterlandaj partoprenantoj faris la landon la centro de intensa atento en la kadro de Universalaj Kongresoj.

Foje okazis, kun tre bonaj rezultoj, ke la hungara literaturo atingis aliajn lingvojn tra la lingvo Esperanto. (ekz. *Johano la Brava ĉine*). La tradukado de Esperanto-literaturo en la hungaran tiamaniere ne estis prioritata, kaj estis farata en aliaj forumoj kaj alimaniere. Ĝi komenciĝis sufiĉe pli malfrue en la tempo, de la 1970-aj jaroj kaj daŭras ĝis hodiaŭ. La forumoj por tio estas la monata revuo *Világ és Nyelv (Mondo kaj Lingvo)* kaj ties jarlibroj, la dulingva Esperanta Antologio de Eŭropa Kiadó (Eldonejo Eŭropo) sub la titolo *Mi vizitas mian farmon* (1987), kaj ankaŭ multnombraj retejoj ekde la apero de interreto.

Tamen, **ne temas pri la ekskluziveco de literaturo.**

La revuo *Literatura Mondo* abundas je klasikaj kaj samtempaj hungaraj artaĵoj. Akvafortoj kaj pentraĵoj, same kiel skulptaĵoj, estis prezentitaj, eĉ studoj estis publikigitaj pri artistoj. Sen pretendi esti kompletaj: Pál Szinyei Merse, Gyula Benczúr, Mihály Munkácsy, Károly Lotz, Mihály Zichy, Károly Ferenczy, László Paál, József Rónai Rippl, László Kézdi-Kovácsy, Béla Iványi-Grünwald, Károly Kernstock, Dénes Rezső Diener, Jenő Gadányi, Kata Kalivoda, Vilmos Pogány (Willy) kaj la skulptistoj: Ferenc Medgyessy, Jenő Szervátiusz, Aladár Farkas kaj multaj aliaj samtempaj artistoj.

Menciindas ankaŭ la traduko de niaj popolkantoj al Esperanto. Tio estis ankaŭ la debuto de Kálmán Kalocsay kiel tradukisto: en 1923 aperis *Kantanta Kamparo* enhavanta 101 popolkantojn, poste *Gemoj de la Hungara Popolmuziko* en 1929. En 1928 estis eldonitaj pli da popolkantoj kaj laboristaj kantoj en Esperanto *Ni kantu!* 108 kantoj kun hungaraj tekstoj.

La revuo kaj eldonejo *Literatura Mondo* fariĝis la centra krea laborejo de la Esperanto-mondo. Estis honoro aperi ĉi tie. Rango kaj kvalito. Kálmán Kalocsay zorgis pri tio kun speciala sento kaj senlace kaj, se necese, korektis kaj rafinis la stilon de la eldonotaj verkoj.

Ankaŭ la plej bonaj eksterlandaj junaj poetoj de la tempo estis grupiĝintaj ĉirkaŭ *Literatura Mondo*, du angloj (Price-Heywood kaj Newell) du estonoj (Adamson kaj Dresen) du hispanoj (Maura kaj

Nunez-Dubus) du aŭstroj (Hovorka kaj Schauhuber) unu latvo (Kurzens) unu usonano (Stilmann) kompletigita de du hungaroj, Szilágyi kaj Totsche: la fama grupo "Dekdu poetoj".

Inter la eksterlandanoj elstaras la estona poetino Hilda Dresen, kiu redaktis ankaŭ la estonan antologion en Esperanto. Tio montras la allogforton de *Literatura Mondo*. Sed ne simple la revuo, kiom ajn malsamaj estis la "Dek du poetoj", ilia baza stilo tre memorigis pri la "ĥorestroj": Kalocsay aŭ Baghy.

"...io pli forta ol simpla kunlaborado al unu revuo kunigis tiujn poetojn: ke en ĉiuj iliaj voĉoj, kiel ajn diversaj iliaj kantoj, oni rekonas ian apartan vibradon, ian distingan sonoron: ke tiu vibrado kaj tiu sonoro ne estas sen similo en la poemaroj de Baghy kaj Kalocsay, ke fine sen ekzisto de tiuj ĥorestroj la juna ĥoro ankaŭ ne ekzistus" (G. Waringhien).

En la revuo, reeldonita post la mondmilito, jam aperis la granduloj de la posta skota skolo: William Auld kaj John Dinwoodie, la ĉeĥoslovakoj: Karel Pič (Karolo Piĉ) kaj Tomáš Pumpr, kaj la jugoslavo Božidar Vanĉik. Post kiam oni konvinkiĝis ke la silentiĝo de *Literatura Mondo* estas definitiva la novaj grupoj ĉiuj kun sia regiona karaktero certigis la pluecon de la entrepreno; se la periodo de *Literatura Mondo* inter 1931 kaj 1938 estis la florado de la *Budapeŝta Skolo* la tria periodo inter 1947 kaj 1949 fariĝis la sezono de la dispoleniĝado. La *Budapeŝta Skolo* fekundigis Esperantan literaturon tutmonde.

"... aperis novaj revuoj... tamen en mia maljuna koro neniu el ili povas teni la lokon de la patrino revuo, kiu instruis al ni ĉiuj, kio povas kaj devas esti la Esperanta literaturo, kaj sur kies paĝoj ni lernis la arton kunplektigi kaj kantigi la Esperantajn vortojn". (G. Waringhien)

"La *Budapeŝta Skolo* profunde influis la poezian teknikon, kiun por la unua fojo ĝi kodigis: la poezia verkado perdis ĉian diletantecan trajton. La nivelo atingita de hungaraj aŭtoroj instigis kaj faciligis ĉiulande tiun evoluon. Rimarkindaj estas la lingvaj eseoj kaj studoj, kiuj fontas de la *Budapeŝta Skolo* kaj ties influo je la tradukarto: ekde 1925, sur la poezia kampo multiĝis elstare bonaj tradukaĵoj."- **skribas Esperanto en Perspektivo** aldoninte ankaŭ la sekvontajn "la lingva revolucio de la *Budapeŝta Skolo* efikis ankaŭ en la prozo. Oni evoluigis stilon elegantan, sed personan, dank' al la malsamaj stilgamoj, pri kiuj oni disponis. Oni evitis pezajn kunmetaĵojn, tro longajn esprimojn... En la tiama Hungario aperis aliaj verkistoj, kiuj tamen aktivis nur sur traduka kampo, sed malgraŭ tio profunde influis la starigon de la prozostilo efika kaj gamkompleta ..."

Al la eldonejo *Literatura Mondo* estas ligita alia granda entrepreno de la epoko: la eldono de Enciklopedio de Esperanto.

El la rilatoj inter la *Budapeŝta Skolo* kaj "Nyugat": „*La Cikoni-kalifo*, romano de Mihály Babits estis publikigita en 1929 en la mondbiblioteka serio de la berlina eldonejo Mosse Verlag en bonega traduko de Károly Bodó. La aŭtoro Babits mem verkis antaŭparolon por ĉi tiu Esperanta eldono. Laŭ li, la tradukado de fikcio en Esperanton gravas ĉar ĝi kreas "la unuecon de animoj". Li estis kuraĝigita de tio, ke ĉefverkoj de la monda literaturo kaj eĉ naciaj antologioj estis publikigataj unu post la alia en la internacia lingvo. "La lingvo ne estas indiferenta vesto, sed la korpo de penso, kaj la animo ne povas resti la sama en la diversaj transmigradoj de la animo. Sed iam ĉiuj nacioj povos legi la saman "Eŭropan literaturon" en la sama lingvo! ... Komuna trezorejo: komuna trezoro, komuna animo. Unueco de animoj."

La rilato de Babits al Esperanto ankaŭ estis speciala pro lia rilato al unu el siaj grandaj admirantoj, Kálmán Kalocsay. En 1921, Kalocsay ankoraŭ verkis hungarajn poemojn por *Nyugat*, sed post tio li verkis nur en Esperanto, kaj kiel ĉefredaktoro de *Literatura Mondo*, lia modelo fariĝis la revuo *Nyugat* redaktita de Babits.

Ne nur Babits efikis al la Esperanta literaturo, sed estis ankaŭ interagado. Li konsideris la internacian lingvon rimarkinda ne nur ĉar liaj verkoj estis publikigitaj ankaŭ en Esperanto. Tiutempe la Esperanta literaturo ankoraŭ konsistis ĉefe el art-tradukoj, la originala literaturo en Esperanto ekzistis preskaŭ ekskluzive subordigita al ĝi. Tamen, la nombro de literaturaj tradukoj rapide kreskis, ilia kvalito ege pliboniĝis, kaj ili ĉiam pli reflektis la ĉefajn tendencojn en la monda literaturo. Kaj Babits aliflanke klopodis, ke la literaturo eduku al la prizorgado de la transnacia kultura heredaĵo. *Literatura Mondo* faris ĝuste tion. (**Árpád Rátkai** iom red.)

El la generacio de *Nyugat* oni devas precipe reliefigi Frigyes Karinthy, kiu estis ankaŭ la prezidanto de Hungara Landa Esperanto-Societo (Li sidis en la "seĝo" de Sándor Giesswein). Li estis senkondiĉa kaj pasia subtenanto de Esperanto - kvankam li ne parolis, aŭ ne sciis Esperanton bone. En la ferma kunsido de la kongreso de la Internacia PEN-Klubo okazinta en Budapeŝto la 19-an de majo 1932, la temo de la parolado de Karinthy estis ekskluzive Esperanto, kaj eĉ rezolucio subtenanta Esperanton estis finfine adoptita. Pluraj verkoj de Karinthy estis tradukitaj en Esperanton.

Jen eltiraĵo el letero de Kosztolányi: „...Mi konas Esperanton - kompreneble -, estas libro eĉ ne unu sed pluraj en Esperanto en mia biblioteko, multaj el miaj verkoj estas tradukitaj al Esperanto. Cetere, lastfoje mi esprimis mian opinion pri tio en pli longa prelego ĉe Budapeŝta Esperanto-Asocio.”

5. Pravigo por inkludo en la Hungaraj Valoraĵoj kaj la signifo de la titolo

Pasis malpli ol kvindek jaroj de la naskiĝo de la lingvo Esperanto, kiam pac-amantaj kaj literatur-ŝatantaj Esperantistoj tra la mondo jam povis ĝui la poemojn de Petőfi kaj la dramon *La Tragedio de l'Homo* de Madách, kaj ili povis lerni pri la hungara literaturo surbaze de la gvidado de Babits, kaj ili povis esti entuziasmaj pri preni en manojn ampleksan hungaran antologion.

Ankaŭ en 2023! En 2023, okaze de la 200-a datreveno de ilia naskiĝo, Imre Madách kaj Sándor Petőfi estis festitaj de preskaŭ la tuta Esperanto-mondo, de Brazilo ĝis Braunschweig (ĉe la 100-a jubilea kongreso de Germana Esperanto-Asocio), de Londono ĝis Aŭstralio, kaj estis enmetitaj en la programo de la 108-a Universala Kongreso de UEA en Torino.

Ni povas danki pro tio al la Budapeŝta Skolo, kiu ankaŭ alimaniere difinis la Zamenhofan heredaĵon, ĉar Zamenhof kreis nur la fundamentojn. La *Budapeŝta Skolo* grupiĝis ĉirkaŭ *Literatura Mondo*, sub la intelekta gvido de Kálmán Kalocsay, li kreis modernan Esperantan poezion, je kiu profitis prozo kaj ĉiuj aliaj rilataj ĝenroj. La *Budapeŝta Skolo* metis la bazojn de Esperanto ankaŭ ĉe multaj aliaj aferoj, ja ne nur la fundamentojn, sed ankaŭ la difinajn postulojn, kiuj ankoraŭ validas ĝis hodiaŭ. Sufiĉas listigi nur la titolojn de ĉi tiuj verkoj: *Lingvo Stilo Formo*; *Parnasa gvidlibro*; *Plena Gramatiko de Esperanto*; *Esperanta Enciklopedio*.

En ekzemplodona maniero, ĝi (=la Skolo) malavare dividis kaj kundividis scion kun niaj najbaroj kaj la popoloj de la mondo. Ĝi povis alparoli ĉiujn, ĝi ne estis elitisma, ĝi mobilizis Esperantistojn tra la mondo por ŝati literaturon kaj legadon, ĝi kreis proprajn poezion kaj prozon, romanojn kaj novelojn, kaj ankaŭ literaturajn kritikojn kaj recenzojn.

Pro tio la hungara literaturo akiris bonkonatecon kaj grandan popularecon inter Esperanto-parolantoj tutmonde kaj estas konsiderata kaj admirata kiel grandskala literaturo. En Esperantaj antologioj, ĉu poemoj, ĉu noveloj, ĉu romanoj, la *Budapeŝta Skolo* okupas sian ĝustan, prestiĝan lokon ĝis hodiaŭ. Kiam la kvindek plej bonaj aŭ nepre legindaj libroj estas kutime kompilitaj en ĉiu ĝenro, ankaŭ la aŭtoroj de la *Budapeŝta Skolo* ne mankas en ĉi tiuj listoj. Ilia laboro estas fekundiga kaj tradicio-kreanta. Hejme kaj ĉirkaŭ la mondo. Ĉio ĝis hodiaŭ.

Surbaze de ĉi-supra argumentado, ni esperas, ke la juĝkomisiono trovos nian kandidatiĝon pruvita kaj la *Budapeŝta Skolo kaj Literatura Mondo* meritos la titolon.

La graveco de aljuĝado de la titolo

La aljuĝo de la titolo multe plifortigus la pozicion kaj akcepton de la hungara Esperanto-movado tutmonde. Kaj la traduko de hungaraj verkoj en Esperanton kaj ilia disvastigo al aliaj naciaj lingvoj per Esperanto donus al ĝi novan forton. Aŭtoroj hungaraj ricevus rekonecon kaj agnoskon por siaj literaturaj verkoj verkitaj en Esperanto, same kiel la traduko de Esperantaj verkoj de aliaj popoloj en la hungaran.

Ne nur Esperantistoj atentus tiun ĉi decidon, kiu altigus la prestiĝon de Hungario kaj montrus ĝian sindevontigon al paco kaj egalrajta kultura kunlaboro inter la popoloj. Unesko, kiu jam subtenas Esperanton, aparte atentus tiajn aferojn. Post Pollando kaj Kroatio, ni estus la tria lando kiu rekonas la kulturajn valorojn de Esperanto je ĉi tiu nivelo.

La aplikaĵo ne estas politike motivita kaj ne baziĝas sur tiaj argumentoj. Tamen ni konsideras ĝuste diri kaj proponi ankaŭ la jenajn aferojn: Kiel en 1929 kaj poste en 1966 la afero de Esperanto en Hungario kongruis kun registaraj intereso kaj la intereso de la hungara popolo, nun ni povas havi gravajn interesojn esprimi la pacan politikon de Hungario per tio kaj, kiel membroŝtato, mem komenci la iniciaton ĉe Unesko por fari la naskiĝtagon de Esperanto (la 26-a de julio) la Mondtago de Esperanto. Tiu ĉi lingvo kaj la rilata ideo estas ilo de egaleca kunlaboro inter popoloj kaj paco, kiel Sándor Giesswein rekonis ĝin antaŭ pli ol cent jaroj kaj deklaris ĝin hungara afero. Kiel kutime, la iniciatanta ŝtato ĉiam ludas specialan rolon en la celebrado de la Monda Tago, sen menci la fakton, ke ĝi ankaŭ faras historion.

La "hegemoniaj" intereso, aspiroj kaj aroganteco de la grandaj potencoj ĉiam manifestiĝis en lingva aspekto. Dum la Ligo de Nacioj alvenis franca veto, kaj nun la angla lingvo regas la mondon. Tamen, ĉi tiu dominado rezultigas diskriminacion, kaj ĉi tiu diskriminacio estas vera minaco.

La hungara prezidanto de la 77-a sesio de la Ĝenerala Asembleo de UN, Csaba Kőrösi, invitis nian tutmondan Esperanto-organizaĵon, UEA, partopreni en la laboroj de la Ĝenerala Asembleo kaj, uzante ĉi tiun ŝancon, niaj delegitoj ĉe UN organizis historian konferencon pri Multlingvismo la 12-an de junio 2023. Historian, ĉar unufoje, krom la ses oficialaj lingvoj, estis samtempa interpretado en Esperanto, kaj tri prelegoj estis elparolitaj en Esperanto.

En la Universala Kongreso en Torino, ni denove konvinkiĝis, ke Esperantistoj kaj ilia tutmonda organizo estas grandaj admirantoj, subtenantoj kaj aliancanoj de Hungario.

Aliancanoj, kiel protektantoj kaj disvastigantoj de la kulturo de malgrandaj popoloj kaj lingvoj. Aliancanoj, ĉar Esperantistoj estas por gepatraj lingvoj kaj iniciatintoj de lingva egaleco en internacia komunikado. Laŭ Esperantistoj, la rajtoj uzi la gepatran lingvon estas universalaj kaj fundamentaj, kaj tio validas precipe por gepatralingva edukado.

Aliancanoj, ĉar niaj grandaj prapatroj faris laboron, kiu certigas daŭran respekton al Hungario.

Ni do ŝuldas dankemon kaj respekton al Sándor Giesswein kaj al la fondintoj de la *Budapeŝta Skolo*, precipe al Kálmán Kalocsay kaj Gyula Baghy, sed ankaŭ al ĉiuj, kiujn ni menciis laŭnome en nia kandidatiĝo.

6. Listo de fontverkoj kaj 7. retejo de la temo de la propono

retadreso: <https://esperantohea.hu/la-budapesta-skolo/>

Hungara Literatura Leksikono Benedek Marcell red. 1963. Akademia eldonejo

Monda Literatura Leksikono István Szerdahelyi red. 1970. Akademia eldonejo

Historio de la Esperanta Literaturo 2015. Carlo Minnaja - Girgio Silfer LF-koop
- Kooperativo de Literatura Foiro

Esperanto en Perspektivo (Faktoj kaj Analizoj pri la Internacia Lingvo) CED 1974. UEA
ankaŭ ĉi tie:

<https://docs.google.com/file/d/0BwitPj8ueoxNRIBSN1pwMW9rQk0/edit?resourcekey=0-cCOMXWKTARSvLHm0ZpRFOA>

Enciklopedio de Esperanto 1979. Represo-eldono de la LM-eldono de 1933 HEA

Árpád Rátkai: La rondo de la *Nyugat* kaj la internacia lingvo Ignotus, Babits, Ady, Kosztolányi, Karinthy, Juhász kaj Esperanto

<https://drive.google.com/file/d/1r5qVHssP4GM9eQwk18JsQf77HZw5AteA/view>

András Péter Rados: Literatura Mondo kaj la *Nyugat*, studjara laboraĵo de triajara studento de kromfako Esperanto, 1992. ELTE BTK. Kun la konsento de Mária Rados.

Kosztolányi kaj Esperanto Világ és Nyelv Mondo kaj Lingvo 1982/6 p.9. HEA studkolekto:

<https://esperantohea.hu/tanulmanyok-az-eszperantorol/>

Consize Encyclopeddia of the Original Literature of Esperanto Geoffrey Sutton

La Konkiza Enciklopedio de la Originala Literaturo de Esperanto de Geoffrey Sutton, 1887-2007
Mondial 2008 pp. 159-236

Esperanta Antologio – Poemoj 1887-1981 William Auld. Red. 1984. UEA

Trezoro1-2 Esperanta Novel-Arto Reto Rosetti – Henri Vatré 1989. HEA

Baza Literatura Krestomatio 3-a Eldono 1986

Hungara Antologio redaktita de Benczik. 1983. Eldonejo Corvina

La verkoj de Kálmán Kalocsay

Streĉita Kordo 1931. LM

Tutmonda Sonoro 1981. LIME eldono

Eterna Bukedo 1931. LM-eldono

La Tragedio de l'Homo - Imre Madách 1965. Kun antaŭparolo de István Sótér

Libero kaj Amo – Sándor Petőfi 1970. Corvina

Johano la Brava - Sándor Petőfi 1984. LIME 4-a eldono

Parnasa Gvidlibro G. Waringhien K. Kalocsay R. Bernard kaj N. Ruggiero 2021. 4, eldono EDISTUDIO Pizo

Esperanto kaj literaturo (Élet és Irodalom Vivo kaj Literaturo) 11.12.1965.

<https://drive.google.com/file/d/1wCgrXamKG5ZX4wr2p0ZBlvQpOkjongOW/view>

Lingvo Stilo Formo 1931. <https://www.rulit.me/books/lingvo-stilo-formo-studoj-read-596759-1.html>

En Nacia Vesto: https://eo.wikipedia.org/wiki/En_nacia_vesto

6000 Paroladoj kaj Esprimoj hungare kaj Esperante Ada Csiszár – Kálmán Kalocsay 1975.HEA

Ora Duopo Jubilea Libro 1966

Verkoj de Gyula Baghy:

Preter la Vivo (1923) Tria eldono Eldonejo Fenikso 1991

Pilgrimo (1926) 1991. Dua eldono Eldonejo Fenikso 1991

Hura! (1930) dua eldono 1986. LEC

Sur Sanga Tero - Mozaik-romano 1933. Szalay-eldono

La Verda Koro 1937 Nederlanda Esperanto-Centro Rotterdam, represo 1965 Warszawa

Sonĝe sub pomarbo 2017. Dua eldono Durdevac - Swidnik - Lublin - Bjalistoko

Esperanto - La internacia lingvo de hodiaŭ kiel kultura faktoro Szalay eldono 1945.

Aliaj menciitaj verkoj

Lajos Tarkony: Soifo 1964. La Laguna Tenerife

Lajos Tárkony: De paĝo al paĝo 1976. 2-a eldono HEA

Ferenc Szilágyi: La granda aventuro 1989. 2-a eldono LIME

Mi vizitas mian Farmon Esperanta literatura antologio Európa Kiadó 1987.

Kvaropo - William Auld, J.S. Elektitaj Poemoj de Dinwoodie, J. Francis kaj R. Rosetti, Dua Eldono 1977.

William Auld: La infana raso Esperanta kaj portugala eldono 1992. Fonto – Chapeco – SC / Brazilo / Brazilo

Hungara traduko de István Ertl (1987) ĉi tie: <http://www.everk.it/pdf/la-infana-raso-hungara.pdf>

Listo kaj paĝnumerado de artikoloj de Literatura Mondo (LM):

<https://egalite.hu/vinye/pagxonumerojdelitmon.pdf>

kaj

<https://egalite.hu/vinye/pagxonumerojdelitmon.pdf>

Listo de Hungara Vivo (HV) artikoloj <https://egalite.hu/vinye/hungaravivoenhavo.pdf>

Budapeŝta Skolo - Gaston Waringhien: Hungara Vivo (HV) 1967/1 kaj 1967/2

Jarlibro de Esperanto-Magazin (Revuo) 1974 (HEA)

Világ és Nyelv Mondo kaj Lingvo jarlibroj 1978, 1979, 1980, 1981 (HEA)

Világ és Nyelv Magazin Revuo Mondo kaj Lingvo 1 kaj 2 1982 kaj 1983 (HEA)

Világ és Nyelv Mondo kaj Lingvo 1982/6 p. 9 Kosztolányi kaj Esperanto

vortaro.hu, egalite.hu, esperantohea.hu estas interretaj retejoj, vikipedio kaj vikipediaj artikoloj

https://eo.wikipedia.org/wiki/Proponitaj_reformoj_de_Esperanto

Siatempaj numeroj de la Dunántúli Hírlap el la Arcanum-datumbazo

[Uj-Somogy, 1922. november \(4. évfolyam, 249-273. szám\)](#)

Uj-Somogy, novembro 1922 (4-a jaro, numeroj 249-273)

Sándor Giesswein ĉe la renkontiĝo de esperantistoj. 21-11-1922 / n-ro 265

<https://www.independent.com.mt/articles/2023-03-12/newspaper-lifestyleculture/The-Tragedy-of-Man-6736250283>

Pesti Hírlap, junio 1935 (Volumo 57, n-ro 124-146)

<http://www.eszperanto.hu/egyeb/karinthy-es-a-nemzetkozi-nyelv.pdf>

<https://esperantohea.hu/la-budapesta-skolo/>

Brazila konferenco: <https://www.youtube.com/watch?v=XyaHVXlxB0>

Jesus Moinhos Pardavila: <http://literaturo.esperanto.net/bk/verk/arktarkony.pdf>

Balázs Wacha

<https://core.ac.uk/download/pdf/51306883.pdf>

https://esperantohea.hu/wp-content/uploads/2023/12/Wacha-Balazs_Pri-Esperanto-kaj-koneksajjoj-ketnyelvu-konyv.pdf

<https://m.nyest.hu/hirek/az-eszperanto-nyelvrol-kiegesziteskeppen>

